МІНІСТЕРСТВО НАУКИ І ОСВІТИ УКРАЇНИ
Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця
(ХНЕУ ІМ. С. КУЗНЕЦЯ)

МАТЕРІАЛИ
І ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
"ПРАВОВІ РЕАЛІЇ СЬОГОДЕННЯ"

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця
(ХНЕУ ім. С. Кузнеця)

МАТЕРІАЛИ
І Всеукраїнської науково-практичної конференції
«Правові реалії сьогодення»

15 травня 2024 року

м. Харків

ВАГАНОВА Ірина
к.ю.н., доцент, доцент кафедри правового регулювання економіки
Харківського національного економічного університету імені С. Кузнеця

ЗМІСТ ІНСТИТУТУ ВЛАСНОСТІ У РИМСЬКОМУ ПРАВІ

Згідно законодавству Юстиніана, якщо незважаючи на переробку, річ можна, можливо повернути в першочерговий вигляд (наприклад, вазу з металу переплавити в зливок металу), річ належить власнику матеріалу. Якщо ж це неможливо, річ стає власністю того, хто провів переробку (специфіканта). Але він повинен був відшкодувати власнику матеріалу його вартість. По праву Юстиніана специфікант ставав власником і в тому випадку, якщо до чужого матеріалу додав свій власний.

З'єднання (accessio) та змішання речей (commixtio). Маються на увазі різні випадки поєднання речей, що належать різним власникам. Римські джерела мають багату казуїстику по цьому питанню, тобто наводять різні особисті варіанти з'єднання і змішання речей. Так, рухомі речі можуть з'єднуватися за допомогою змішування сипких предметів (наприклад, зерна) та несипких предметів (дорогоцінний камінь у чужому кільці, вишивка на чужому платті). Можливе поєднання рухомої речі та нерухомої (засівання зерна на чужому ділянці). У римських джерелах є приклади з'єднання та нерухомих речей: нашарування, що збільшило берег; острів, що утворився в річці.

Поєднання речей мало місце у випадках, коли одна річ поглиналася іншою так, що перетворювалася на її складову частину і тим самим втрачала своє самостійне існування, а отже, надходила у власність того, кому належала основна річ. Наприклад, при будівництві будинку використано колоду іншого власника.

Колода, вкладена в побудову, переставала бути предметом самостійного права власності та належало власнику будови.

Власник колоди не вправі був вимагати його назад, доки воно становило частину дому. З'єднання мало місце у випадках посівів, насаджень, зведення будівель на чужій землі - усе це приріст землі і по римському праву належить власнику землі. Сюди ж відносились намиви земель до річкових берегів.

Змішання речей – це таке їх з'єднання, коли неможливо встановити, яка з них поглинула іншу. У результаті змішання однорідних речей виникало право спільної власності двох чи кількох осіб.

Передача речі (traditio) була найважливішим та найпоширенішим способом набуття права власності. Не всяка передача речі вела до переходу права власності. Коли власник віддавав свою річ на зберігання, у користування, він також здійснював передачу, але в цих випадках передача не супроводжувалася переходом права власності.

Традиція уявляла собою такий спосіб набуття права власності, при

якому одна особа передавало іншій фактичне володіння річчю з метою передачі права власності на неї. Отже, передача передбачала з'єднання двох умов. По-перше, була потрібна сама передача речі – фактичне вручення її з рук відчужувача в руки набувача або відповідну символічну дію, що свідчить про передачу (вручення ключів від проданого будинку). По-друге, передача речі має бути здійснена на справедливій підставі - за взаємної волі сторін на відчуження та придбання, що виражається в договорі (купівлі-продажу, дарування, міні).

Спочатку цей спосіб застосовувався до неманципованих речей або до речей, які придбали не римські громадяни. Надалі він був поширений на всі речі і на всіх громадян. В укладенні Юстиніана традиція в силу її простоти та доступності визнано основним способом набуття права власності.

Право власності втрачалося (припинялося):

а) якщо річ гинула фізично чи юридично; якщо власник відмовлявся від свого права на річ (передав право власності іншій особі або просто викинув річ);

б) якщо власник позбавлявся права власності без своєї волі (конфіскація речей; набуття права власності на річ іншим обличчям в силу давності володіння).

Право власності як основне майнове право римських громадян захищалося за допомогою різних правових засобів, які мають на меті надати можливість власнику безперешкодно користуватися своєю річчю. Способи, методи та форми охорони права власності досить різноманітні. Розглянемо лише речово-правові засоби захисту права власності, які римське право розробило дуже ґрунтовно.

Захист права власності здійснювалася речовими позовами, діючими проти будь-якого порушника. До них відносили: віндікаційний позов (Actio rei vindicatio); негаторний позов (actio negatoria); прогібіторний позов (actio prohibitoria); публіцінський позов (action publiciana).

Віндикаційний позов пред'являвся у випадках, коли одна особа стверджувала, що є власником речі, яка знаходиться у володіння іншої особи, і на цій підставі вимагала повернення речі.

Позивачем виступав власник речі, який не мав фактичного її володіння. Відповідачем був фактичний власник речі. Предметом позову була річ з усіма плодами та приростеннями.

У Римі застосовувалася необмежена віндікація, за якою річ вимагалася від будь-якого фактичного власника незалежно від правої підстави власника на володіння річчю. Позов пред'являли за місцем виявлення речі – за принципом «де знаходжу свою річ, там її і віндикую».

Тягар доказування свого права лежало на позивачеві. Відповідач звільнявся від доведення, оскільки на його користь говорив сам факт володіння річчю. Якщо позивачу не вдавалося довести своє право на річ, позов відхилявся, відповідач міг звинуватити позивача в безчестті. Якщо ж позивач доводив своє право власності на річ, то відновлювалося його

володіння річчю. Власнику поверталася саме шукана річ, а не її еквівалент. Річ поверталася в будь-кому випадку незалежно від того, був відповідач сумлінним власником або несумлінним.

Питання про відповідальність за стан речі, про повернення плодів і про відшкодування витрат на річ вирішувалися в залежності від добросовісності власника.

Добросовісний власник відповідав за стан речі з часу пред'явлення позову. Він повертав власнику тільки наявні плоди та не відшкодовував вартість спожитих або відчужених плодів, отриманих до подання позову. Добросовісному власнику відшкодовувалися витрати, пов'язані зі збереженням речі та збільшенням її господарської придатності.

Витрати «на розкіш» він міг забрати собі, якщо їх можна було відокремити від речі, не заподіявши їй шкоди.

Несумлінний власник відповідав за стан речі за весь період володіння. Повинен був відшкодувати вартість плодів, отриманих за весь період володіння річчю, але не тільки фактично отриманих, але і тих, які він міг отримати за належної турботливості. Несумлінному власнику відшкодовувалися лише витрати, пов'язані зі збереженням речі. Крадію жодні витрати на річ не відшкодовувалися.

Негаторний позов. Власник речі потребував захисту і тоді, коли річ залишалася у його володінні, а хтось користувався його річчю так, як ніби мав право на річ (наприклад, проганяв худобу через ділянку, посилаючись на нібито право прогону). Тоді виникає підстава пред'явлення негаторного позову. Негаторний позов – позов про усунення порушень, що пов'язані з позбавленням володіння річчю.

Цей позов передбачав захист повноти права власності від будь-яких незаконних обмежень і вимог. У відмінність від віндикаційного позову негаторний позов давався власникові, що володів, і висувався проти неволодіючої річчю особи.

Позивач повинен був довести своє право власності і його порушення відповідачем. Відповідач мав доводити існування підстави, що дає йому право користуватися річчю позивача, що було досить складно, оскільки реально річ перебувала у володінні позивача. Якщо докази відповідача виявлялися недоказовими, він повинен був відшкодувати збитки, завдані власнику. Позивач вправі був вимагати від відповідача гарантії від порушення свого права у майбутньому.

Прогібіторний позов пред'являвся тоді, коли треті особи своєю поведінкою заважали власнику нормально здійснювати своє право власності. Наприклад, будівництво стіни, що відгороджує будинок, перешкоджало доступу світла у вікна сусідського будинку. Визнавши цей позов обґрунтованим, суд зобов'язував відповідача усунути перешкоди та наслідки вчинених дій та не вчиняти такі дії в майбутньому.

Публіціанський позов був введеним претором для захисту преторського (бонітарного) права власності. За своєю конструкцією він був таким, як і

віндикаційний позов, що не міг застосовуватись для захисту бонітарної власності [14, 15].

Сам термін «власність» не вживався до XVIII ст. Це поняття замінювалося визначеннями «купівля», «промисел», «посаг» тощо. Законодавець у давньоруському праві прагнув відобразити не юридичний зміст права власності, а його тривалість та можливість передачі у спадок, так як існували терміни «про запас», «на повіки» «вічне спадкове володіння » і т.п.

Список використаних джерел:

1. Борисова В. І., Баранова Л. М., Домащенко М. В. Основи римського приватного права: Підручник. Харків: Право, 2008. – 224с. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/KNIGI/Rimskpravo.pdf

2. Підопригора О. А., Харитонов Є. О. Римське право: Підручник. – К. Юрінком Інтер, 2009. – 528с. URL: https://law.sspu.edu.ua/files/documents/books/library/29/pidoprigora.pdf

3. Калюжний Р. А., Ящуринський Ю. В. Основи римського приватного права: курс лекцій. – К.: ДП «Вид. дім «Персонал», 2011. – 184с. URL: https://maup.com.ua/assets/files/lib/book/rimskoe_pravo_yash.pdf 4. Новицький І. Б., Римське право, - вид. 6-те, стереотипне. – М., 1997. – 245с. URL: https://stud.com.ua/35607/pravo/pravove_stanovische_rimskih_gromadyan

ГНАТЧУК А.
аспірантка кафедри кримінально-правових та адміністративно-правових дисциплін
Міжнародного економіко - гуманітарного університету
імені академіка Степан Демянчука

МІСЦЕ ТА РОЛЬ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧИХ ЗАСАД У ВИКОНАННІ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЩОДО ЗАСУДЖЕНИХ В УКРАЇНІ

Кримінально-виконавчі засади виконання судових рішень щодо засуджених в Україні взагалі є провідним завданням державної політики Міністерства юстиції України у сфері виконання покарань і пробації, оскільки саме вони забезпечують порядок і умови виконання і відбування кримінальних покарань в місцях несвободи Державної кримінально-виконавчої служби України (далі ДКВС України) та уповноважених органах з питань пробації Державної установи «Центр пробації» (далі ДУ ЦП).

Варто зазначити, що термін кримінально-виконавчі засади взагалі законодавчо не визначені, оскільки проект Закону України Про пенітенціарну систему в Україні поки що не розглядається у Верховній Раді України, оскільки Україна перебуває в умовах воєнного стану, а